

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

(GEMDER)

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı:2

Aralık-2022

MAKALE BİLGİLERİ

Tasavvufta Tefekkür ve Şiirin Önemi

The Importance of Contemplation and Poetry in Sufism

YAZAR

Muhammed Ömer AKDEMİR

mofaz6889@gmail.com

Orcid: [0000-0001-9663-4769](https://orcid.org/0000-0001-9663-4769)

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Sanat ve Edebiyat Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 30.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 04.11.2022

Sayfa Aralığı: 638-644

Öz: Uzun ve meşakkatli bir yolun ifade ettiği mana o yolun yolcusu adedince değişkenlik gösterir. Nitekim asırları içinde barındıran, dinleri bağrında taşıyan, arifleri dervişleri mütefekkirleri sofileri rehberinde bulunduran tasavvufun net ve tatmin edici bir tarifi yoktur. Her çağda içinde bulunduğu devlet ve din anlayışını etkilemiş ve bunlardan kendisinde etkilenmiştir. O asrın sosyolojik ve psikolojik izlerini kendinde derc etmiş ve insandan insana zamandan zamana aktara gelmiştir. Tasavvuf insanın fitri bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Düşünme ve derk etme mekanizmasının çarkları hükmündedir ve bu çarkların düzenli dönmesinin sebebi olan yağ ihtiyacını da şiir karşılamaktadır. Aklın tefekküre, dilin tezekküre, ruhun teşekküre ve kalemin mürekkebe ihtiyacı, ihtirası ve iştiyakı vardır. Aklın süzgecinden damlayan katrelerin, dilin toprağında neş ü neva bulması için kalbin lamasına ihtiyaç vardır. Bu zaruri ihtiyaç insanı bir arayışa sürüklemektedir. Kör insanın bu lem'a arayışında rehberi Peygamber, hissi şiir, bastonu tefekkür ve hüllesi suftandır. Biz de bu yazımızda sofilerin, mütefekkirlerin zikri olan şiiri sığ olmayan bir yüzeysellikte ele alacağız.

İslam âlimleri tasavvufun kökenini Peygamber Efendimiz (asv) zamanına dayandırmaktadır. Peygamberin (Asv) sohbetinde bulunanlara sahabe, onların sohbetinde bulunanlara tabiin, tabiinin sohbetinde bulunanlara tebeu't-tâbiîn denilmiştir. Bu bağlamda daha sonraki yüz yıllarda bu sohbe ve muhabbete bağlı kalanlara tasavvuf ehli adı verilmiştir. Tasavvuf Allah rızasını ve sevgisini kazanma yöntemi ve yolu olduğu için O'nu sevmek, O'nun sevdiğini sevmek ve bunu ihlas ile yapmak insan-ı kâmil olmak için mühimdir.

Tasavvuf anlayışı hicri 1 ve 2. asırda tohumdan neşvü nema bulmaya başlamıştır. Hz. Peygamber (Asv), zamanında her sahabeyi istidadına göre bir alana yönlendirmiş ve o alanda ihtisas yaptırmıştı. Bazı sahabeler askeri, yönetim, tebliğ alanında ön plana çıkarken bazıları ise tamamı ile dünyadan ve dünyevi işlerden el çekip ilim ve ibadet ile vakitlerini geçirmiştir. İlk olarak zühd ve takva olgusu ile kendini gösteren tasavvufun o zaman ki bazı öncüleri; Osman bin Maz'un, Musab bin Ammar, Bilal, Selman, Abdullah bin Ömer (ra) gibi zatlarıdır. Daha sonra onları Vesysel Karani, Ebu müslim el-Havlani, Hasan-ı Basri, Davud et-Tai'ler takip ettiler ve bu asırları saran tasavvuf zincirinin ilk haklarını oluşturular.

Konumuzun özü olan tasavvuf şiiri ve bu alanın etkiledi ve etkileşimde bulunduğu coğrafya ve din bütünlüğünde irdelediğimizde anlıyoruz ki; içinde bulunduğumuz toplumun ruhunda, insanımızın mayasında, edebiyatımızın dilinde ve coğrafyamızın top- rağında tasavvuf anlayışı var. Nitekim Türklerin İslamiyet'e geçişi ile başta Ahmet Yesevi gibi mütefekkirler, Yunus gibi dervişler ve ozanlar şiirleri ile gönülleri İslamiyet'e ısındırmış hatta bazı hiciv şiirleri ile Müslüman toplumları ve üst düzey yöneticileri eleştir-

miş, dine bidat sokmaya çalışan ve farklı ahlak-din anlayışlarını benimseyen mezhep ve görüşlere reddiye ile cevap vermişlerdir.

12.yüzyılda Ahmed Yesevi ile dini tasavvufi halk anlayışı ortaya çıkmış ve daha sonraları müritleri tarafından bu düşünce yapısı Anadolu topraklarına getirilmiştir. Anadolu topraklarında zaten var olan edebiyat ve şiir anlayışı ile ilahi aşk ve tefekkür tasavvuf bir araya gelmiş ve ileriki yıllarda İslam'ın yayılması ve genişlemesinde önemli yer tutmuştur.

Vahdet-i vücud kaynağı etrafında şekillenen bu şiirler aşkı; ilahi aşk çerçevesinde ele almışlardır ki zati bir tasavvuf ehlinin zikri ve fikri, Allah aşkı, Peygamber hasreti ve sahabe izinden başka bir şey değildir. Mutasavvıf şairlerin benimsediği ve sergilediği bu tutum halkı derinden etkilemiş, dine ve bu bağlamda tarikatlara teveccüh artmıştır. Yazılan bu tarz şiirler haliyle divan ve halk edebiyatında şekillendirmiştir.

Tasavvuf birçok dalı başında taşıyan bir ağaç gibidir. Dallarında gizli ve aşikâr zikirler, sessiz ve huzurlu tefekkürler, meşakkatli ve yorucu itikâflar, gönül sızlatan gönül eriten aşklar vardır. Bu dalların en hassası ve en naifi olan tefekkür ve şiir dalından nazikçe tutunmaya çalışacağız. Tefekkür bir anma ve anlama biçimi olduğu için bu anmayı en güzel şekilde dillendirmek ve anlamayı en deruni biçimde derk etmek gerektir. O halde, Allah'ı anmalıyız ki Allah'ta bizi ansın. O'nu anlamayız ki hayatımızın gayesi yerini bulsun. Zikir kalbi, tefekkür aklı durulaştırır. Zikir dilin ilacı tefekkür ruhun mizacıdır. Âlim keramet ehli ise mütefekkir marifet ehlidir. Gözün fıtratı sadece görmek midir? Göz ışığını akıldan akıl, akıl ziyasını kalpten... Vücut bir tekke'dir. Velhasıl; uzuvları tasavvuf ehli İçimizde bir seyri sülûk başlar tefekkür edince. Gözden akla, akıldan kalbe, kalpten ruha ve dahi tüm bedene. Her

aşamada bin basamak vardır bin basamağın bin derdi vardır bin derdin bir dermanı vardır ki o da; Huda'dır.

Kalbi Allah'ın nuru ile doldururken aklı da O'nun ilmi ile meşgul etmek şarttır. 'Hak ile meşgul olmayanı batıl işgal eder. (Muhammed bin İdris bin Abbas eş-Şafii) Günümüz modern çağın illeti olan az düşünmek ve çok yorum yapmak hastalığının tedavisinde kullanılması gereken bu sözü iyi incelemek lazım. Kelamın israfından aklın cimriliği tezahür eder. Bu cimrilik ile ne İbrahim vari bir yolculuğa çıkılır ne de bu sığ ve camit akıl vahiy ve ilhamın mahalli olabilir.

"Bu hususta da asıl mesuliyet, Müslümanlara düşüyor. Çünkü İslâm, Hakkın rızasına uygun yaşamının ölçülerini bildirir; onu yaşamaksa Müslümanın vazifesidir. İslâmî hassasiyetler yaşanırsa, kapitalizmin iktisadi hayatımızı istilâ etmesi mümkün değildir, fakat İslâmî ölçülerden ne kadar fire verilirse, o nispette kapitalizm davet edilmiş olur." (Osman Nuri Toptaş) Pis ve nahoş yerin habis ruhları ve hayvanatı çektiği nispette, inancın söndüğü, vicdanların çürüdüğü ve manevi bir temizlik olan tefekkürün bittiği yere kapitalizmin ve türevlerinin yuvalanması kaçınılmazdır.

Modern çağın ilkel yöntemleri ile akıllara sınırlar çizenler bunu 'teknoloji çılgınlığı' ile başardılar. Bu çılgınlık insanların düşünme yetisini elinden aldı. Özgür ruhlar bedenlere, safi akıllar üst akıllara mahkûm kaldı. Tasavvuf, idrak ve tebliğ çağının kapısına yüksek bir eşik koydular. Akıl gözümüzü az bir kısım kalp gözümüzü açtığımızda bu eşğin aşılabilir olmadığını anlayacağız.

Yunus Emre hazretin şiirlerinde hissedilen saffet ve ihlas hemen hissedilmektedir. Bu gösterişsiz kelami kudretin elbette dayanağı kalem kudretidir. Zira içinde ilahi aşkı barından ve yüz binlerin, milyonların hidayetine vesile olan ve müminlerin kalplerini Allah

aşkı ile coşturan bu şiir ve ilahilerin elbette ilahi bir kaynakla ilhami bir surette gelmemesi düşünülemez.

En akılcı yaklaşımların bile tarifte naçar kaldıkları konuları belîğ bir surette izah edercesine anlatan ve toplumun en küçüğünden büyüğüne tebliğ ve irşad anlayışını, akılları durulaştırıp gönülleri coşturan bir üslup ile aktaran bu şiirin özünde; inzivada geçen ömürler, dağlarda düşüncelere dalan akıllar, masivayı terk eden gönüller ve leyladan geçip Mevladan başkasını anmayan diller vardır. Yani tasavvuf şiirinin özünde tefekkür vardır.

‘Yaratılanı sev Yaratandan dolayı’ demek için yaratılanı her mahiyeti ile bilmek ve yaratana her sıfatı ile tam anlamak gerekiyor. İnsan bilmediği şeyi sevemez ve anlamak istemez. Özellikle akıldan ziyade kalbe, hislere ve duygulara hitap eden maneviyat asıllı bilgi; insanlardan uzakta, safi, halis maddi ve manevi kirlenmemiş, kısaca tabiatın içinde deruni bir serüven ile elde edilebilir. Bu insanın kendisine yaptığı yolculukta hislere tercüman olacak belki de yegâne araç şiirdir.

İnsan gökyüzüne bakınca ilham yeryüzüne bakınca ibret almış. Dünyaya ibret alıp ilham vermeye gelenlerin olduğunu tarihimize baktığımızda daha iyi anlıyoruz. Bu ilhamın bir tezahürü olan şiir tebliğ aracı olarak kullanıldığında büyük fütuhata vesile olabilir.

Hız. Peygamber (asv) asrından olaya bakacak olursak; Kâbe’ye asılan muallakat-ı seb’a, Kur’an’ın belâğatı ve eşsiz üslubu karşısında daha fazla o levhaya asılı kalamamış ve ilk olarak İmriü’l-Kays’ın şiirini kız kardeşi Kâbe’den söküp atmıştı. Araplar arasında fesahat ve belâğatin bu derece terakki etmesi, benzeri asla görülmemiş olan edebî bir mucizenin zuhuruna bir mukaddime yani Kur’an’ın inmesine hazırlık demektir. (Ömer Nasûhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I, 39-40. [2] Ahmed Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ, İstanbul 1976, I, 83.)

Yine Hz. Peygamberin (asv) o cevamiu'l-Kelimin, Kab bin Züheyre şiirinden dolayı hırkasını ona verdiği bilinmektedir. İşin latif kısmı da şudur ki; hırkaya nail olan birisi şair, diğeri ise -yukarda da bahsettiğimiz üzere- ilk mutasavvıf ve zahitlerden Üveys el-Karani olmuştur. Şiir bir mütefekkirin elinde irşad malzemesi iken diğeri yanda bir zalimin elinde küfür ve adavet maşası haline gelebiliyor.

Müfessir Bediüzzaman Said Nursi kâinatı tanımlarken ve bu tanım ile Halıkı biza tanıtırken şöyle der; “Rabbimizi bize tarif eden üç büyük külli muarrif var. Birisi: şu kitab-ı kebirin ayetel kübrası olan Hatemü'l-Enbiya aleyhissalatü vesselam. Birisi: Kur'an-ı Azimüşşan. Birisi: Şu kitab-ı kâinatdır.”(19. Söz) Bu kâinat kitabını okuyan peygamber ise vahye, âlim ise keramete, mütefekkir ise marifete ulaşıyor. Şiir ise bu üçünün içinde az ya da çok kendini ihsas ettiriyor. Fakat unutmamak gerektir ki her sanatlı söz şiir, her şiir manzum değildir. Şiirin özü tefekkür, tefekkürün mahiyeti teşekkürdür. İnsan kâinat denizinde yüzmediği sürece ruhunu ilahi aşk ile ıslatıp titretmez.

Nihai olarak; kemale eren ve ermek isteyen her ruh bu tasavvuf yolculuğunda, tefekkürü burak, şiiri ilham, miracı benliği olarak bilmeli ve onu yaşamalıdır.

KAYNAKÇA

Cevdet, Ahmed Cevdet, Kıyas-ı Enbiyâ, İstanbul 1976